

Leerstoel Pedagogiek en Onderwijskunde van Lichamelijke Opvoeding:

Vakleerkrachten leren bewegen regelen: van intentie naar realiteit

Dr. Kristine De Martelaer is bijzonder hoogleraar op de leerstoel voor ons vak aan de Universiteit van Utrecht. In dit inleidende artikel geeft ze uitleg over het onderzoek dat ze, met hulp van velen, heeft gedaan naar het reguleren in het basisonderwijs. Ze beschrijft een stukje geschiedenis, de start, het verloop en het vervolg van haar onderzoek.

TEKST KRISTINE DE MARTELAER

De eerste expert die de Nederlandse leerstoel voor de ‘wetenschap der lichamelijke opvoeding’ heeft ingevuld was Klaas Rijdsdorp.

In de eerste plaats willen wij professor Rijdsdorp de kracht en het geduld toewensen, welke deze nieuwe functie van hem eisen zal. Hem er geluk mee wensen, kan slechts betekenen, dat wij hem een goede vaart toewensen op een schip, dat hij al varende nog zal moeten maken” (Langeveld, 1969, pg. 291).

Na Rijdsdorp (Utrecht, 1969-1979) hebben de volgende collega’s een LO-gerelateerde leerstoel bekleed: H. Pijning (Utrecht, 1979-1990), A. Vermeer (Utrecht, 1990-1997), P. De Knop (Tilburg, 1997-2008), A. Knoppers (Utrecht, 2005-2011). Een Olympiade na de voorlaatste invulling door Annelies Knoppers, werd er terug een bijzondere leerstoel gecreëerd waarbij ik het genoegen had om deze uitdaging aan te gaan vanuit het zuiden.

De huidige leerstoel

De bijzondere leerstoel die in 2015 werd opgestart, omvat zoals weergegeven in het structuurrapport ‘Pedagogiek en onderwijskunde van Lichamelijke Opvoeding’, in grote lijnen de volgende opdracht:

- A. een bijdrage leveren aan de kennisontwikkeling voor het vak LO en de vakvereniging KVLO
- B. vakdidactisch onderzoek rond LO positioneren binnen het departement Educatie & Pedagogiek van de faculteit Sociale Wetenschappen (FSW) van de Universiteit Utrecht.

Zo begon het

Mijn eerste taak (september 2015) binnen de 20% aanstelling, was om bij aanvang een relevant onderwerp af te bakenen. Het onderzoek-domein van deze leerstoel werd in het structuurrapport als volgt omschreven:

“Wat zijn de gewenste en gerealiseerde doelstellingen en leeropbrengsten van het onderwijs in de lichamelijke opvoeding in de (onderbouw) van het primair onderwijs; hoe kunnen die opbrengsten worden vastgesteld en hoe ziet een leeromgeving eruit waarin de gewenste opbrengsten optimaal gerealiseerd kunnen worden?”

De leerstoel diende dan ook bij te dragen aan kennisontwikkeling wat betreft het inrichten van krachtige leeromgevingen in de actuele onderwijscontext, waarbij motorische, sociale en cognitieve ontwikkeling op elkaar zijn afgestemd. Ontwikkeling van sociale competentie, zoals adequaat kunnen samenwerken, spelen hierbij een belangrijke rol. Daarom zijn de reguleringsdoelen op zich een grote uitdaging aangezien deze op zichzelf een essentiële opvoedkundige leerwinst kunnen genereren en ze kunnen helpen bij het realiseren van bewegingsdoelen. Dat laatste was in de besprekingen niet onbelangrijk aangezien de nadruk in het vak Lichamelijke Opvoeding voor het primair onderwijs gelegd wordt op (motorische) leeropbrengsten.

De start

Bij de start in 2015 was er een aantal bronnen dat onze keuze voor **‘bewegen regelen in het basisonderwijs’** heeft beïnvloed:

- het basisdocument Bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs (Mooij et al., 2011) waar uitgebreid aandacht wordt besteed aan reguleringsdoelen; deelname aan de bewegingscultuur veronderstelt dat leerlingen ervaren en inzien dat regels en omstandigheden van bewegingssituaties veranderbaar zijn en dat deze de kwaliteit ervan mede bepalen,
- het onderzoek naar de kwaliteit van de LO (Stegeman, 2007) dat aangaf dat de leerlingen zelf veel belang hechten aan het samenwerken met anderen en aan het zelfstandig werken in kleine groepen,
- de kerndoelen en eindtermen voor bewegingsonderwijs zijn immers geënt op meer-voudige deelnamebekwaamheid (Stegeman, 2000) met vier kernen: bewegen verbeteren, bewegen regelen, bewegen waarderen en gezond bewegen (Brouwer, 2015),
- de Mulier-monitor ‘Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een gezonde levensstijl 2015’ (Reijersberg, Verhoofstad & Lucassen, 2015) met aan de top van deze SBGL gezondheids-thema’s waar schoolleiders meer aandacht wensen voor ‘sociale ontwikkeling & welbevinden’ en ‘sport en bewegen’; het leerplankader SBGL waarbij werd uitgegaan van een actief gezondheidsbegrip, nl. het vermogen

zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven,

- de KVLO-kennisagenda ‘Goed leren bewegen’ 2015-2020’ met duidelijke noden voor onderzoek in het vakonderwijs LO die door Jo Lucassen binnen de KVLO bij de hogescholen en relevante organisaties werd samengebracht.

We beseffen heel goed dat het topic bewegen regelen niet helemaal nieuw is. Dit wordt ook expliciet in de titel van een bijdrage in de Lichamelijke opvoeding door Hans Dijkhoff (2017) gesteld: “Reguleren bestaat al jaren”. Er zijn bovendien ook meerdere zinvolle gerelateerde concepten, zoals ‘zelfregulatie’, die ook reeds onderzoekaandacht kregen door collega onderzoekers en ook in dit nummer aan bod komt.

De leerstoel diende dan ook bij te dragen aan kennisontwikkeling wat betreft het inrichten van krachtige leeromgevingen in de actuele onderwijscontext, waarbij motorische, sociale en cognitieve ontwikkeling op elkaar zijn afgestemd

Aangezien er over bewegen regelen in de onderzoeksliteratuur vooralsnog weinig te vinden was, en er vanuit de praktijk van de lessen LO in Nederland de behoefte was om hier beter grip op te krijgen, werd de keuze begin 2016 gemaakt. De KVLO, de vertegenwoordigers van ALO's en de UU, waar het belang van het topic ook herkend werd, gaven groen licht voor het onderwerp. Het was vooral de manier om het in een relevant ‘research proposal’ te krijgen met zowel nationaal als internationaal haalbare onderzoeksbenaderingen, dat de nodige energie heeft gevraagd. Toen Katrijn Opstoel een jaar later startte in 2016, had ik aan haar een waar-dige buddy die er fulltime kon aan werken en er een uitdagend AIO-traject van maakt. De aansluiting met de expertise van ALO-medewerkers zoals onder andere Chris Hazelebach, Frank Jacobs, Chris van de Kant, Jeroen Steeman en van de UU collega's met educatie-research expertise zoals Jan Van Tartwijk en Frans Prins waren en zijn nog steeds bijzonder inspirerend. Zonder de leerkrachten die met beide voeten in de LO-wereld staan, zoals Oscar Scipio en Wiebe Faber, was dit traject onmogelijk. Aangezien Leen Haerens vanuit Vlaanderen ook met de ‘rollen’ in het secundair onderwijs bezig was, sloot zij ook met een goede timing aan bij dit onderzoeksthema en -team.

▲ **Verschuiving richting de leerling**
Zelfstandig oefenen Mijn oratie op 14 december 2016 kreeg als titel **'responsibility-based Physical Education'**. Het is immers zo dat de kerngedachte gaat over het verschuiven van teacher-based naar pupil-based learning. *"Responsibility requires students to learn how to become accountable for their own well-being and for contributing to the well-being of others, both in and outside the gymnasium"* (Parker & Hellison, 2001, pg. 25). In de literatuur worden meerdere instructiemodellen in het vakgebied LO beschreven, bv. Teaching Personal and Social Responsibility (TPSR), Cooperative learning en Sport Education. In een eerdere bijdrage van het KVLO-magazine (2018, 106) werd hier al op ingegaan. De overtuiging is dat wat er binnen deze leerstoel wordt bestudeerd en gevonden, ook

buiten de context van de LO-les van toepassing is (transfer). Hierbij denken we dan vooral aan de naschoolse sport, de club, de gemeente, maar evenzeer het vrije spel. En gezien de schoolse context en het toenemende maatschappelijk belang om ook bewuster met geschikte werkvormen aan persoonsontwikkeling te doen, zal het ook voor andere vakleerkrachten wellicht zinvol zijn.

Bepalende factoren

In deze intro wil ik de drie categorieën van bepalende factoren die ook in **dynamische systeemtheorie** gebruikt worden, aanvankelijk vooral in motorisch leren (Newell, 1986), vertalen naar bewegen regelen. Op die manier begrijpen we beter hoe bewegen regelen van **intentie** (onbestaand of enkel op papier) **naar**

Individu	Taak / activiteit	Omgeving / context
Kinderen hebben een eigen verleden wat betreft ervaring met regelen: vrije tijd, begeleiding leerkrachten, coaches. Ook de opvoedingsstijl van de ouders, spelervaring met peers, broers en zussen zal bepalend zijn voor het individuele zelfvertrouwen en de motivatie steeds beter te worden in regelen.	WAT kunnen en willen kinderen doen van regeltaken in (a) gestructureerde momenten zoals de lessen LO en de trainingen in de club alsook (b) vrije momenten zoals spelen met vrienden en familie.	Waar men opgroeit en welke kansen geboden en benut worden op micro-, meso- en macroniveau spelen mee. Zo kunnen kinderen die op straat met een zelfgemaakte bal hun spel spelen en de regels bepalen en bespreken en naleven ook het bewegen regelen.
Lesgevers / coaches met elk hun eigen opleiding, overtuiging, ervaring met lesgeven en de touwtjes uit handen geven, hebben de taak te reflecteren en te zoeken naar optimale kansen voor bewegen regelen.	Gekoppeld aan het WAT bij de kinderen, zijn er de instructietaken, de didactische werkvormen en de opvoedingsrelatie die de regeltaken tot een succesbeleving maken voor leerling en leerkracht	Een leerkrachtenteam met haar diversiteit aan expertises en achtergronden dient het volledige proces van plannen, uitvoeren en evalueren van het bewegen regelen serieus te nemen en zich bij te scholen waar nodig.
Curriculum- en programmamakers en Curriculum- auteurs hebben als opdracht het bewegen regelen te benadrukken en uit te werken binnen een leerlijn en met tal van praktische voorbeelden die afgestemd kunnen worden op individuele ontwikkelings- en persoonlijkheidskenmerken.	In het brede scala van de bewegingsgebieden (individuele, ploegsporten, natuursporten, dans, ...) zijn getuigenissen en dagdagelijkse praktijken noodzakelijk om het bewegen regelen breed toe te passen.	De klas- (micro), school- en buurtcontext (meso), alsook de streek en het land waar bewegen regelen in LO-praktijk wordt gebracht, kan sterk verschillen. Naast de lokale afspraken, zijn ook de nationale en internationale (leer)plannen en didactische materialen van belang, welke in de opleidingen en het levenslang leren traject beschikbaar dienen te zijn.

realiteit (systematisch in de lessen en de opleidingen aanwezig) kan worden gerealiseerd.

Zoals men beseft dat het aanleren van motorische vaardigheden en het gericht werken aan de fysieke conditie in de gouden jaren dient te gebeuren, zo groeit best ook het besef dat je met bewegen regelen ook niet moet wachten tot men volwassen is.

Het schip dat Katrijn en ik, in samenwerking met de andere begeleiders, hebben gebouwd is ook nog niet helemaal 'geregeld' en vaart nog steeds. De basis is gelegd, de romp en de kajuit gebouwd, de motor draait, de mast staat erop. Nu nog de zeilen erop en met de juiste wind van alle ALO's en de KVLO varen we een koers waar we van in het begin van gedroomd hebben.

Groot onderzoeks- en praktijkpotentieel

Dat er in leren regelen een groot pedagogisch onderzoeks- en praktijkpotentieel zit, bewijzen de mooie bijdragen aan dit themanummer in de zoektocht om met reguleringsdoelen ook een efficiëntere wijze van bewegingsdoelen te bereiken:

- Bewegen regelen in relatie tot de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen (Katrijn, Kristine)
- Bewegen regelen en groepsdynamica (Jeroen Steeman)
- Een cursus bewegen regelen voor vakleerkrachten PO: Ontwerp en eerste ervaringen (Chris van de Kant)

- Bewegen regelen in de praktijk: Leerstappen? (Oscar Scipio en Wiebe Faber)
- Bewegen regelen en Curriculum.nu (Berend Brouwer en Marco van Berkel).

Hierin zitten dus ook de verschillende fasen van het promotietraject van Katrijn vevat:

- **Fase 1:** grootschalige en systematische literatuurstudie (bijdrage van Katrijn Opstoel)
- **Fase 2:** interviews met experts, met als onderzoeksvraag "Hoe geven ervaren vakleerkrachten betekenis en vorm aan de reguleringsdoelen tijdens het bewegingsonderwijs?" (bijdrage van Katrijn Opstoel)
- **Fase 3:** Lessenserie bewegen samen regelen ontwerpen & **Fase 4:** Methode bewegen samen regelen (bijdrage van Oscar & Wiebe, en van Chris van de Kant).

Fase 5 is nog work in progress en gaat over "(De) motiverende lesgeefstijlen bij bewegen regelen". Het doel van deze laatste studie is om te achterhalen welke lesgeefstijl(en) domineert (domineren) tijdens lessen LO waarin kinderen de verantwoordelijkheid krijgen om aan de hand van verschillende taken en rollen de les zelf te regelen. Daarbij wordt ook onderzocht in hoeverre persoonlijke (bijv. motivatie van leerkracht om les te geven) en omgevingsfactoren (bijv. druk schoolbestuur) een rol spelen. Januari 2021 start de online dataverzameling (door middel van vragenlijsten). Vakleerkrachten in het PO zullen worden uitgenodigd om hieraan deel te nemen.

Referenties

- Brouwer, B. (2015). Bewegingsonderwijs en een gezonde levensstijl, Lichamelijke Opvoeding, 103(7), pp.10-13.
- Dijkhoff; H. (2017). Reguleren bestaat al jaren, Lichamelijke Opvoeding, 105(8), pp.6-9.
- Langeveld, (1969), Bijzonder hoogleraar in de wetenschap van de lichamelijke opvoeding, De Lichamelijke Opvoeding, Extra nummer, 57 pg. 285-291
- Newell, K.M. (1986). Constraints on the development of coordination. In M.G. Wade & H.T.A. Whiting (Eds.), Motor development in children: Aspects of coordination and control (341-360). Dordrecht: Martinus Nijhoff
- Parker, M. & Hellison, D. (2001). Teaching responsibility in physical education: Standards, outcomes, and beyond. Journal of Physical Education, Recreation and Dance, 72, 25-27.
- Reijersberg, N., Verhoofstad, A. & Lucassen, J. (2015). Monitor onderwijsagenda sport bewegen en een gezonde levensstijl 2015, Utrecht: Mulier Instituut
- Stegeman, H. (Red.) (2007). Naar beter bewegingsonderwijs, Over de kwaliteit van sport en bewegen op school, Mulier & Arko Sports Media
- Stegeman, H. (2000). Belang van bewegingsonderwijs. Zeist: Jan Luiting fonds
- Contact**
kdmartel@vub.be
- Foto's**
Hans Dijkhoff
- Kernwoorden**
onderzoek, reguleren